

RADVÁNYI VERSESKÖNYVEK.

(Második közlemény.)

III.

Harmadik helyen a Radvánszky-codexről kellene szólnunk. Részletes ismertetését illetőleg azonban utalva Thaly Kálmánnak a Századokban (1875. 1—33. 1.) megjelent cikkére, itt csupán azokról a darabokról szólunk, melyeket gyűjteményünkbe felvettünk. A codexben ugyanis Balassa költeményein kívül egyéb versek is vannak, szerzőiket azonban az egy »Cantio militaris«-én kívül sajnos nem ismerjük. Nagy kár, mert becses darabok és ha aesthetikai érték tekintetében Balassa költeményei mögött maradnak is, »Thaly épenséggel nem csalódott, mikor a XVII. század első évtizedeinek jobb lyrai termékei közé sorozta őket.« Mindössze öt darabról van szó, melyek közül az első kettő a szerencse állhatatlanságáról és a barátság tökéletes voltáról elmélkedik, a harmadik egy szerelmi ének, míg a negyedik és ötödik hazafias tárgyú. Hogy nem Balassától származnak arról felvilágosít a codex összeírójának a 175. dik lapon olvasható megjegyzése:

»Kezdenek itt már különb-különbféle szép énekek, melyeket mostani poéták szerettek, akarván a poétaságban elméjeket fárasztván futtatni *Balasy Bálint* elméjével és poétaságában elérni és meg is halladni, melynek bizony csak egyike is kétség, nemhogy mindkettő.« A Balassával futtatni akaró poéták művei, melyeket gyűjteményünkbe is felvettünk, a codexben ily sorrendben következnek egymásután:

1. »*Játszik az szerencse most szegény fejemmel*« . . . kezdetű vers a szerencse állhatatlanságáról. Áll kilencz négysoros strophából, négyes rímekkel. Erőteljes nyelven, de némi classicus reminiscentiával festi a sors szeszélyes voltát a vers, melynek utolsó szakából, mintha egy elkeseredett végbeli katona kifakadását hallanók:

Igyunk azért! Horvát, — töltsed poharomat,
Víg lakástól soha ne szánjad karomat,
Hogy bú, bánat, sok gond ne rágja gyomromat —
Kivel mit gondolok várnám haláloamat!

Gyűjteményünkben: »A szerencse forgandóságáról« czímmel ellátva foglal helyet. L. a codex 176—177. lapjain.

2. *A barátság-nak tökéletes voltát ez kis énekből vehetik eszében az barátság-szerető emberek.* Kilencz háromsoros vers a czimben megjelölt tárgyról. Rímeinek képlete: aaa. A versben előforduló Ludovicus, Gisipus és Titus nevek szintén a szerző classicus tanulmányaira utalnak. L. a codex 177—179. lapjain.

3. »*Csudálatos nagy bánatja szívemnek és lelkemnek*« bekezdésű, hét hatsoros versszakból álló szerelmi ének. Mély érzéssel van írva, de formai tekintetben gyenge. Fölötte a dallamra utal ez a sor: »Ad notam: Gyámoltalan habok között evezek, etc.« . . . L. a codex 179—181. lapjain. Gyűjteményünkben az ének fölé czímül ezt írtuk: »Csudálatos nagy bánatja« . . .

4. *Cantio militaris.* Húsz kilenczsoros u. n. Balassa-strophában írt hazafias tárgyú, nagyon szép ének, mely mint a versfők mutatják Petkó Zsigmond munkája. Koráról az utolsó stropha három első sora világosít fel:

Az ezerhatszázban
— Hogy ezeket írák —
Hatvanhat esztendőben, . . .

L. a codex 181—183. lapjain. Először Thaly Kálmán ismertette a Figyelőben, 1877. 18. l. Tőle való első kiadása is, mely az Irod. és műveltségtörténeti tanulmányokban jelent meg »Bátorító ének («cantio militaris» — 1666. —« czímen.¹ Az ének szerzőjére nézve azonkívül, hogy 1666 körül élt, meg a mit maga mond magáról az utolsó versszakban, hogy

Ekém után jártam
S arra is vigyáztam,
Hogy ehessem kenyérbén, . . .
Zabot is vettem,
Mert lovat szerettem,
Vettem hasznát mezőben!

egyéb határozott adatunk nincs. Thaly szerint »mint a végső strophá sejteti, alkalmasint valami, a kisebb nemességhez tartozó és kenyérét — hajlamai és szüksége szerint — inkább hadi, tán végbeli szolgálattal kereső katona-ember volt, ki a magyar érdekek kárával kötött vasvári békén elkeseredve, az elveszett szabadságért fegyverre hívja fel honfitársait török és német ellen egyaránt.

5. *Cantio alia.* Tizenkét négysoros strophából álló szintén hazafias tárgyú ének,² melyből a politikai állapotokkal elégedetlen és a nemzet közönye felett elkeseredő költő ébresztője szól hozzánk. Az írás jelleme ugyanolyan, mint a kodexben közvetlenül előtte álló Cantio militarisé. Ebből a körülményből, továbbá, a két ének egyező szelleméből, hangulatából és stílusából következtetve Thaly azt mondja, hogy ezt a verset is Petkó Zsigmond írta, még pedig az 1666-tól 1670-ig terjedő időköz-

¹ V. ö, id. m. 349. l.

² A rimek képlete: aaaa; de nincs mindenütt pontosan betartva.

ben. Először Thaly adta ki, többször idézett művében¹ »Gondolkodjál szegény magyar! . . . («canto alia») 1666—1670.« czímen, de szól róla a Figyelőben² is, a hol e nagyon szép, hazafias katona-éneket vagy mint ő mondja a felhajnaló kurucz világ első riadóját egy pár verszaknyi idézet kíséretében ismertette. Az eredetit l. a codex 183—184. lapjain.³

IV.

A már ismertetett verseskönyveken kívül van a báró Radvánszky család radványi levéltárában még egy verses adalékokat magában foglaló gyűjtemény. Részei az utóbbi évek folyamán, rendezéskor, a családi levéltár anyagából kerültek össze. A gyűjtemény kisebb-nagyobb terjedelmű jórészt latin versekből és versfüzetekből áll, de azért magyar versek is vannak benne. A XVII. és XVIII. századból való latin versek között sok inkább alkalmi jellegű s főleg a Radvánszky család történetírójára nézve érdekes, de általános tekintetben kulturtörténeti szempontból sem lehet tőlük megtagadni bizonyos fokú értéket. Műfajukat tekintve nagyrészt anagrammák, epitaphiumok és alkalmi üdvözlő versek, de akadnak köztük egyebek is. Különös becsét az irodalomtörténet szempontjából az a körülmény kölcsönöz nekik, hogy legtöbbször a szerző nevét is ismerjük. A kisebb számban levő magyar versek jelentőségét felesleges hangoztatnunk, e tekintetben csak utalunk a bevezetésben mondottakra. Az egyes darabok részletes ismertetése itt következik.

1. Magyar nyelvűek :

I. sz. *Dialogus duorum Asseclarum S. Georgii.* Azaz két, Sz. György Vitézt követő Iffiaknak beszélgetések, melyet Nemzetes iffiabbik Gerhart Györgynek és Radvánszky Györgynek midőn Sz. György-napját friss jó egészségben illeték volna, Nemes Radványi háznál, kedves Nagy Asszony Anyoknál Nemzetes Mariassi Joanna-Katarina Asszonynál eö kegyelménél offeralt Radványi és Királyfalvay Nemes Háznak, leg-kisebb szolgája 1702. Esztendőben Sz. György Havának 24. napján M. R. — 18 négy-soros versszakból álló dialogus, negyedrét alakra hajtott egy ív papíron. Rímeinek képlete: azaz. Gyűjteményünkben »Névnapi verses dialogus, 1702-ből« czím alatt helyeztük el. A dialogust Sz. György lovag symbolikus történetének itt következő meséje előzi meg a kéziratban:

»Jeles historia, melylyel leírták az Sz. György vitézt, hogy eö régenten Sicilia országban jutá némő-nemő városhoz, melyben nagy félelem, rettegés, sírás és jajgatás vala. Meg akarván tudni az okát ez nagy félelemnek, mindjárt megbeszélték az vároznak lakosi, hogy ott vagyon nem messze várastól, igen széles és mély tó, kiben fölötte nagy testű és torkú sárkány vagyon; ennek naponkint vagy egy eökröt vagy eöt

¹ Irod. és műveltségtört. tan. 352. 1.

² III. 21. 1.

³ A. codex utolsó levele.

juhót — meddig volt — kellett adnunk. Elfogyván az eökör és juh, két-két embert kívánt egy napra, hogy teljességgel a várost el ne pusztítsa. Mai napon került és esett sors az király egyetlenegy szép termető, jó erkölcső, hajadon leányára; ezen a dolgon király népestől igen megszorodott, búsul és jajgat mondván: vajha volna avagy találkoznék oly ember, ki megmenthetné kedves és egyetlenegy leányomat és inkább magájévé tenné! Ezeket hallván Sz. György, megszaná mind városbélieket, legfőképen pedig a király leányát, fegyverében öltözködven, kópiaját kezében vévén, lovára üle és tóhoz nyargala! Ott nagy torkú sárkány megörüle prédának, kijöve és torkát fölnyitván, minden erejével Sz. György-hez siet. De ez mint erős és böics, régi vitéz torkában ütven kópiaját azt megölé és várost lakosival s király szép termető leányával egybe veszedelemtől és haláltól megszabadétá.

Ezt penig meggondolván könyön eszébe veheti kiki, hogy ez nem egyéb, hanem Krisztus Jézus igaz menynei vitéz! Mert ez eljövén ez nyomorúsággal teljes világra, hallotta nagy félelem miatt sok panaszinkat, kiáltásinkat és sírásinkat, midőn amaz régi sárkány (cördög) minket prédájává és rabjaivá akart tenni, és magával az feneketlen tóba (pokolba) béragadni, mely ellen senki nem volt ki megöltalmazhatott volna; de eő fegyverében (testben) öltezkedven és hegyes kópiaját (evangeliomot), kezében vévén, az sárkánt értsed bünt, halált, ördögöt megrontotta és minket hatalmasan megszentelt, megszabadított és magájévé tött.

A dialogus személyeiről megjegyezhetjük, hogy Radvánszky V. György és Gerhárd III. György rokonok voltak. Előbbinek nagynénjét R. Katát ugyanis nőül vette Gerhard II. György, ki 1680-ban Hontmegye alispánjaként szerepel. Fia György Nagy Iván szerint »ezredesnek« iratik. Radvánszky V. György, a vértanu R. IV. György unokája s Rákóczi híres tanácsnokának R. II. Jánosnak fia később Zólyom megye alispánja lett. Meghalt 1763. körül.

II. sz.¹ *Votum natale*. Csáky Istvánt gúnyoló nyolcz strophás vers. A strophák négysorosak s négyes ríműek. Két egybefüggő negyedret levélen van írva. Szerzője ismeretlen. Az írásról s papirosról itélve a XVIII. század elejétől való lehet. A vers hősről Csáky XII. Istvánról Nagy Iván (III. 84. l.) ezeket írja: »Született 1669. ápr. 23-án. Ugocsa vármegye főispánja. Szádvár, Léva, Végles, Tata elvesztegetése végett lévai Csáky László ellen tiltakozik és egyszersmind e javakra nézve az adományozásnak ellene mond 1689-ben. 1703-ban Károlyi Sándorral együtt veri meg Dolhánál a kurucz támadást; 1706-ban már Rákóczi mellé áll, ki is a szécsényi gyűlésen a hadi élelmezés és szertár főbiztosává és ugyanez évben a béke-alkudozások folytatásához megbizottjául nevezé. Később 1712-ben III. Károly megkoronázásakor kir. pohárnokmester volt. Neje gróf Zichy Klára.«

III. sz. »*Természet a kiknek úri eredetet*« . . . kezdetű pasquillus, mely gyűjteményünkben »Gúnyvers Beniczky Gáborról« cím alatt foglal helyet. Ismeretlen szerzője levélalakban küldte az egész ívre írt verset

¹ A római számok az illető darab helyét jelölik a gyűjteményben.

Radvánszky Jánosnak. Czimezése: »Tekéntetes Nemzetes Radvánszki János Urannak, Nemes Magyar haza Confoederált Statusi Kincstartójának s kedves jóakaró Bátyám Urannak eő kegyelmének.« Thaly szerint a 33 strophából álló vers¹ 1708-ból való. Először az Irod. és műveltség-tört. tanulmányokban jelent meg,² de már a Figyelő 1877-diki évfolyamában³ olvasható róla egy ismertetés Thalytól.

IV. sz. »Mint folyt Magyar Országgh dolga in Annis proxime elapsis 1703. 1704. et 1705. Azoknak irt rövid rythmica hystoria szakaszai. Két részből áll. Az első rész 72 négy soros versszakra, míg a második csak 42 strophára terjed. A második rész fölé ez van írva: »A zelilogusból. Anno 1703. die mensis Decembris Zólyom vára feladat-tatván és másnap a Német belőlle ki takarodván, die 10. eiusdem, ez az hálaadás mondattatott, de solutus stylussal.« A lap szélén pedig latinul: »Laudate Dominum in rythmis et canticis. — Non vox, sed votum, non musica, cordula, sed cor. Non clamans, sed amans psallit in aure Dei.« A verses krónika mellett, melynek kézírata tizenhat és egy-negyedrét lapra terjed, még két sűrűen teleírt negyedréti alakú lapot⁴ találunk, a vers szerzőjének Tolvay Ferencznek Arithmetikájára vonatkozó jegyzetekkel. Utóbbiak közt egy latin vers is van, mely hat négy-soros versszakból áll s szintén az Arithmetikára vonatkozik, kezdete: Haec erant, quae praecipitanda cernis.« A krónika kéziratához van csatolva Tolvay Ferencznek levele is, melynek kíséretében a verset küldötte Radvánszky II. Jánosnak. A levél így hangzik:

»Az Úrnak, Nagy Fantor Urannak ajánlom kötöles alázatos szolgálatomat!

És kívánok üdvességes minden jókat szerelmesivel együtt. Ha későn is, de ime valamely részecskéjét elküldém az én nagy urannak az ígirt conceptuskából, mely is: Prologus, Hystorilogus, Zelilogus, Epilogus in quarto lévén leírva (de nincs pluralva) áll $9\frac{1}{2}$ arcuson. Az igaz nem méltó, hogy az Úr magát fárasztaná olvasásában, hanem valamely ifjúval ha elolvastatja. De mindazáltal ha publicuma léssen vala (kész lévén már ezelőtt esztendővel) nem volt volna káros nemzetünknek. Az elmúlt esztendőben pedig in Maio et Junio, nyolcz arcuson álló igen világosan ifjakat igazgató Arithmeticalis methodust irogatván, vagyis régi magyar munkácskámát revideálván és deakul fordítván, küldtem vala Lőcsére. Minémű válaszom jöve Brever uramtul in specie megküldöttem az én jó urannak, az Úrnak; de kérem alázatosan ezen missilis levél térjen vissza kezemhez.

Minémű titulusa vagyis inscriptioja légyen, azt is utána jelzém a Zólyomi devotiónak és vagy két szakaszát a praemissákbul. Meg vagyon »Alloquium ad lectorem; et methodus dispositionis eiusdem opellae; et tabella cebetis; elegia authorum quorundam in arithmetica. Mindezek

¹ A rímek mindenütt négyesek.

² Irta Thaly K. Budapest, 1885. 391—394. l. »Beniczky Gáborról, 1708« czímen.

³ III. 119. l., sőt még előbb a Századokban is említi, 1875. 101. l.

⁴ Közülök egyik nincs hozzáfűzve az előbbiekhöz.

in octavo két levélre extendáltatnak. Úgy következik osztán a munkácska. Jóllehet nem is értett az én nagy uram Gerhard uram ezen rhytmusokrul, de itilem fogja uram kglmed, az urral ő kglmével is communicálni. A méltóságos generalis¹ Murányban létekor méltóztaték főlem érdemetlenül kérdeni, ha munkálódtam-é valamit Murányban? Kire feleltem: igenis kglmes uram öreg szemeim s elmém töttek valamely csekély munkát. Ezen includalt alázasos supplicatiomat úgy reménlem az én egyik nagy fautor uram *Rádai Pál*² uram ő kglme mutatott hozzám annyi grátiát, hogy bėjutott kglmes urunk eleiben; alázasosan recommendálok az Úrnak, úgy Gerhard uramnak nagy jó fautor uraimnak. Maradván köteles alázasos szolgálója D. T. Ferencz.³ In arce Murány. 29. aug. 1707.«

Utóirat: »Írásomban való öregségem fogyatkozásának úgy hiszem megbocsát az úr, az én jó uram.«

Kívül: »Tekintetes és méltóságos úrnak Radvánczky János uramnak (salvis titt. honore et dignitate permanentibus), nagy uramnak patronusomnak íram alázasosan az úrnak ő kglmének. Rosnyóányára.«

Teljesseg kedvéért közöljük Tolvay Ferencznek a radványi levéltárban levő többi levelét is, melyek részben az író egyéniségére, részben a verses krónika és az Arithmetika iratásának körülményeire vetnek világot. Időrendben a *Gyürki Pálnak* szóló az első s így hangzik: »Az én nagy uram fautoromnak a méltóságos generálisnak mégis ajánlom alázasos kész szolgálatomat!

Isten kívánta boldog jókkal áldja az én uramat. *A magyar rövid Mársnak későn esék elkészülése*, mert már ily öreg legény mint én, nehezen, későn, vétkesen is tészí négy szemmel az írást. Szerencsétlen valék a rimaszombati deákokkal is, mert vétkesebben tévék a transsumptiot, mint magam írása is, és így magam manusát küldém (ha csak Beszterczén az úr Radvánczki uram parancsolatjából valamely ifjak nem purálták). Elég legibiliter esett ugyan az írás, de ily vétkesen illetlen a migos generális eleiben menni. A mint ígértem supplicatiomban, közlöm *Kajali Pál* urammal is ő kglmével. Alázasosan instálok megint nagy uram fautorom előtt, hadd lehessen a megírt mód szerént tisztességes kiköltöztetésem Murány várából. Istennek hála az Urnak minden portékái intacte vagynak. Commendans Uram mégis fekszik. 23. Martii írt levelemben, hogy ő kglme felől (mely az Urnak szóló levelem Smertnyik uram kezéhez adatott, már az Ur akkor Beszterczén nem lévén), igen kedvesen vötte, most ugyan köszönteti ő kglme az urat. Eszterház Antal uram komornyikja nem régen házat ékesítő supellectiúéket Kassára vűn; nem úgy vagyon a dolog itt való portékája felől, a mint referaltatik vala, hanem sok és szép.

Az asszonyt igen böcsülettel alázasosan köszöntöm ő kglmét.

¹ Bercsényi Miklóst érti.

² A szövetséges rendek titkára, majd kancellára; élt 1677.—1733-ig.

³ Dësházi Tolvay Ferencz, születése helyéről Menyőinek is írja magát.

A rab emlegette azulta is az bort, várván az Úr gratiájátul. Én pedig vagyok és maradok az Úr igaz szolgája

Raptim in arce Murány 1707. die 11. ápr.

D. Tolvay Ferencz.

(Utóirat): A cigány két katonát hogy elvitetné az Úr, igen várná Commendans uram ő kglme.

Tudván, hogy az Ur zelanter szereti az Isten dűcsőségét, ahhoz képest egy tudós szép eloquentiájú ifjú levitának igen javallottam, hogy Istenéhez való buzgóságából s hazájához és nemzetéhez, vallásához való szeretetibül adja magát a tábori szolgálatra assumendo prius sacri ministerii ordinationem. Ki is nem idegenkedik ezen intimitatott hivataltul. Annakokáért vagy az úr maga mellé, vagy másuvá, az hol Isten igéjében gyönyörködő hivek találatnának számosan s meg volna illendő böcsületi provisioval együtt, úgy látom reá venné magát. Csak most vötte itt való kapitányne asszonyomnak nec frustum honesti panis: ad aures ergo et syncere pia pectora gratiosorum fautorum querelae expectorandae.

Non ars, nonque iuvat Martis praestantia quosdam
Si vis laudari, si vis chorusque vocari
Discito adulari: nam tales sunt cito chari.

Alázatosan követvén nagy kegyes theologizáló lelkű uram patronusomat, hogy így alkalmatlankodom (ha alkalmatlankodom) ajánlom azon úramat isteni kglmes felség oltalmában, magamat uram patrociniu-mában.

Raptim Cassoviae 18. ápr. 1708.

D. Tolvay Ferencz.

(Utóirat): Édes uram megbocsásson, hogy így vétkezen esvén írásom, másszor nem írhaték. Erravi praecipitans, Delectantia quaedam. Itt Staremberg mélgos úr libere recreálja magát a várason (utánna lévén mindenkor honesta custodia); kiváltképen a francia tisztekkel vendégeskedik, kártyáz etc. Moldovai, Havasalföldi vajdaságok kedvesen vötték urunk szövetségét. Mondják, hogy ha eddig azokkal a fejedelmi embe-
rekkel így bántak volna, a német nem subsistált volna Erdélyben etc. Facta est tamen voluntas dei et fiet a modo in posterum sicut in coelo, ita in terra.

Item. Jőnek s mennek a lengyel követek és posták; öccsét feleségül; emberséges ember gyermeke és nemzése.

Kívül: »Spectabili generoso domino Paulo Gyürki de Losoncz; suae serenitatis principalis certi militaris corporis commendanti actuali generali excellenti. (Salva pleniss. titli. integritte permanen.) Domino, domino colendissimo. In Rosenberg, vel ubi.«

A következő három levél ismét Radvánszky Jánoshoz van intézve, Közülök az elsőben nyomorúsága felől panaszkodik:

Az úrnak, nagy uram patronusomnak, ajánlom igaz alázatos szol-gálatomat!

Kévánsága szerént való sok jókkal áldja Isten az én nagy uram

fautoromat. Mind Zólyom alatt és mind másutt hozzám mutatott szép affectioit mindenkor elmémben forgatván és recolálván, de legutóbban körömi mezőből ígirt patrocinaló úri gratiáját fentartván s várván im ezen alázatos levelemmel is nemes Abaúj vármegyéből is udvarlok uram patronusomnak. Nem örömost panaszkodnám, de mit van mit tennem: cui dolet, is queritur. Kilencz hónaptól fogvást Kassán egy pénz fizetsem is nincsen, minden drága pénzen adatik, (Szükön pedig) magam n. Nógrád vármegyében dicát fizetek, ha mi kevés gabonám, belőle semmit sem vehetek: nec praeteriti laboris aliqua gratia, recenter Svinoczkítul ő excellentiájátul jövőn egy (kivel magam is beszélék negyednapja) mondá, hogy épen kiment volna a Moskovita Lengyelországbul. Vagyon oly hír is, hogy Scotiában bément Jakab király putatitius (?) fia, a confoederalt imperialis status nagy confusiojára. Deák Ferenczet a ráczok Csát táján elfogván vitték Aradban, majd úgy esett, mint Staremberg casusa, csakhogy Deák Ferencz uram emberül megellenkezék ebben is.

Kívül: »Spectabili, illustri ac generoso domino dno Johanni Radvánczki de Radvány, suae serenitatis et status confoederati Hungariae oeconomici consilii vice-praesidi. (Salv. plen. titt. et honor.) Dno patrono colendissimo Radvány vel Neozoli. Recommendatae generosae, dnae Magdolnae Ebeczki, grosi dni Johannis Szalontai consorti dilectae. Exhibitae in Sz. Iván 7. Mai. 1708.«

A másik levelet épen akkor kinyomtatott arithmetikai műve 12. példányának kíséretében küldötte Radvánszky Jánosnak, a kinek az Atrium Arithmeticale ajálva is van:

»Az úrnak, az én nagy fautor uramnak Istentől kívánok minden jókat! És igaz köteles alázatos szolgálatomat ajánlom patronus uramnak!

Minthogy kinek mire vagyon hajlandósága természet szerint arra vonattatik, quia: Trahit sua quemque voluptas, én is leginkább abban gyönyörködtem (nataii inclinatione ferente) gyermekségemtől fogva, hogy a mi fő jó és hasznos, tisztességes, abban valamit tanulhassak. Ahozképest kegyelmes uram murányi. erősségében két esztendők folyásában mind oeconomiamtul, mind más felettébbvaló distinctióktul üres lévén, gyakran olvastam nagy, nemes elmék monumentumit. De irogattam is, a mint vagyon hírével az úrnak s még pro anno proxime transacto is continuáltatott volna, ha magam is az actiókban (mint valamely ideig) forgottam volna, vagy igaz relatiókbul tudhattam volna a dolgokat, annak igazán folyt rendi szerént. De im ez alázatosan praesentaltatott érdemetlen *Arithmeticale Atriumocska* is bizonyosága írásban való magam exercitálásomnak és másoknak is hasznáíni kívánkozó igyekezetemnek, minthogy is: Otium pulvinar Satanae, ha ember magát adja heverésnek. Hogy pedig az úrnak nagy fautor uramnak tekintetes úri nevét homlokára vötte ez gyermeki elmékért való kis fajzatocska, ha gyönyörködtethetem az én nagy fautor uramat való, ismerem magamat igen nyereséges szegény legény cliensének az én uramnak. De ha offendaltam volna (intentionon kívül) az én nagy jó uramat, vagyok oly reménségben, hogy nemesi kegyessége szerént ezen offensát méltóztatik megengedni igaz, alázatos, kész szolgájának. Im praesentaltatik az

úrnak egy tuczet azon Atriumocskából szokott illendő alázatossággal. Ha vehetném eszemben, hogy többekben is gyönyörködnek az úr azokkal való kedveskedésért, többel is kedveskedni tartanám nagy nyereségemnek, ha szinte nem ilyen compactioban valókkal is, minthogy ezüst pénzzel ment végben mind typographiában, mind compactor kezénél. És a mi ennek előtte való kevés fejer pénzecském vala, immár három esztendő alatt csak ruhájára is cselédemnek s magamnak elment s úgy más szükségre is. Megvallom az compactornak nem tehettem volna eleget, ha mind ilyen materiákkal fedte volna bé a többit is a könyvecskéknek. Mitül indítottam pedig nevezetesebben erre nézve, hogy uram patronusom úri nevét viselje ezen munkácska a dedikatiockában vadnak okai; de a mi még ott meg nem említettet im most megjedzem: hogy a tekintetes úr maga úri levelében kívánta vala írásban is látni ezen öreg szolgájának elméje gyümölcsét és így ebbül is vöttem erre való bátorkodásomat. Magam is akarok vala kegyelmes uramnak és nagyságodnak udvarlani, de commendánsom ő kegyelme meg nem engedheté, ha csak kegyelmes uramtul vagy méltóságos főgenerális uramtul ő excellentiájátul erre specialis gratiam nem lészen. A mint is írtam tekintetes uram patronusomnak is az urnak *Rádai Pál* uramnak is ő kegyelmének, hogyha illendő volna, ezen gratia szereztetnék meg, alázatosan instálván uram klmed előtt is, hogy mind ezen instantiam mind más occuráló dolgom secundaltatnék méltó úri interpositiója és assistentiája által is. Mélgos kglmes generalisunk ő excellentiája előtt tött méltatlan személyem iránt való emlékezetit Beszterczen igen alázatosan köszöröm mind magának az urnak, mind a tekintetes nagy fautor uramnak Gerhard György uramnak ő kglmének, köszöntvén lintácskám(?) az urat ő kglmét és ajánlván továbbra is ilyen régi jó patronus uraim gratiájában megőregedni kezdett érdemetlen szegény fejemet. Tartsa és éltesse Isten uram patronusomat kglmedet szerencsésen sokáig szerelmesivel együtt és ajánlván gratiájában magamat, maradok kész alázatos szolgája

In arce Murány, 3. jumi 1707.

Tolvaj Ferencz.

Kívül: »Tekinttes urnak (salvo titt. honoris, dignittis permanentibus) nemzetes V. Radvanczki János patronus uramnak az urnak.«

A harmadik levéiben, melyet, 1707. jun. 13-án Marczinfalváról küldött pártfogójának, Radvánszky Jánosnak, a verses krónika felől emlékezik:

»Az urnak, nagy uramnak fautoromnak mégis ajánlom alázatos kész szolgálatomat!

Hogy mások informatiojokbul az urnak titulusában excessive vagy defective impingáltam: valóban bánom és sajnálom. De ebben vagyon egy kis vigasztalásom, hogy ezen vétek tulajdonítatik az író simplicitásának. Senki is azért, mélgos, tekinttes urat meg nem ítéli; bizván is alázatosan az úr gratiájában, hogy egészen ezen defectusért nem esem nagy uram fautorom disgratiájában. Instálok is méltóztassék kegyessége szerént nem tulajdonítani ezen simplicitasomat igen nagy véteknak. *A mi illeti az én együgyűségemhez képest lött historizáló rhythmusokat: akartam a nem-*

zethez való buzgoságomat mutatnom. *Continuatioja is folyhatna, ha a dolgok valóságosan constalnának* s valami hasznocskája is lehetne belőle a nemes magyar vérnek.

Az Ur Istennek oltalmában ajánlom uram fautoromat és maradok érdemetlen alázasatos szolgája Cliens
Raptim Marczinfalva. 13. juni. 1707.

D. Tolvay Ferencz.

Kívül: »Tekintetes, mélgos úrnak, nemzeti vitézlő Radvánczki János uramnak kímés fejedelmi felséges urunk, herczegünk tanácsúr hívének (Salvo plen. titt.)« Nagy uram fautoromnak az urnak. In castris ad Sajó-Küröm.«

Tolvay Ferenczről és a Rákóczi-szabadságharcz egy epizódját tárgyaló krónikájáról az itt közlött levelekben foglaltakon kívül annyit tudunk, hogy 1677-ben mint a losonczy schola directora adta ki Comersiusnak *Præcepta morum* című könyve magyarverses fordítását. Thaly szerint¹ az *Arithmetica* s a verses krónika írója vénségére mint várbeli porkoláb élt Murányban visszavonulva Bercsényi Miklós védszárnyai alatt; de hogy mikor született, hol tanult és meddig élt, arra nézve határozott adatokkal nem rendelkezünk. Művét, melynek főérdeme a lelkiismeretes történeti hűségre való törekvés, először Thaly adta ki az Irod. és műveltség-tört. tanulmányokban (371—384. l.) Gyűjteményünkben: »Zólyom vára ostromáról és bevételéről« címet adtunk a versnek.

V. sz. *Felső kastély condolentiája*. Félívpapíron. Négy ötsoros strophából álló tréfás vers,² mely a mennyire tartalmából kivethető Radvánszky II. Lászlónak egy elegikus hangú versére vonatkozik, melyben Páris nevű kutyáját siratja. Ez a vers azonban — úgy látszik — elveszett. Legalább a radványi levéltárban eddig nincs nyoma (hacsak ezután elő nem kerül). A »condolentia« szerzője valószínűleg Radvánszky V. György. Erre enged következtetni az a körülmény, hogy a radványi u. n. felső kastélyban az időtájt, mikor a vers keletkezhetett, ő lakott, továbbá, hogy a kihez versét intézi »öcsém«-nek³ szólítja. Ha feltevésünk áll, akkor a vers okvetlenül 1758 előtről való, mert később R. II. László már nem élt.

VI. sz. *Alsó kastély replicája*. Félív papíron. Négy négysoros versszak, négyes rímekkel. Felelet az előbbi versre. Azon az alapon, hogy a radványi u. n. alsó kastélyban Radvánszky II. László (R. V. György öcsce) lakot: neki tulajdonítjuk e verset. Ha csakugyan ő írta, akkor ez is 1758 előtről való. R. II. Lászlóról a Teieky Miklós Mennyekezői játékához írt tájékoztatásban van bővebben szó.

VII. *Radvánszky Györgynek egy szíves Barátjához küldet kopóiban lött kár válaszául szóló Verseken foglalt Panasza*. A folio kötet 37. száma alatt ismertetett vers fogalmazata. Négy ívrét-alakú összefűzött levél. A negyedik levélre nincs írva.

¹ I. m. 369. l.

² Rímeinek képlete: aabbc — ddeec.

³ R. II. László öcsce volt R. V. Györgynek.

VIII. *Kazán a Vadászok mongyák egykor reggel . . .*« kezdetű vers; két egybefüggő ívrét alakú levélen. Alírása 7-ma 9-bris 1755. Radvánszky János. Azonos a folio kötet 7. száma alatt ismertetett darabbal.

IX. *Radvánszky Dénes verses levele, 1748-ból.* Három négysoros négyes rimű strophából álló verses levél. Másolat. Eredetijét l. a br. Radvánszky család levéltárában III. osztály LV. csomó. Az eredeti kézíraton kívül ez olvasható: »Mesieurs M. Pietre, Paule et François mes freres a Radvány.« Mellékelve Radvánszky Dénesnek 1748 jun. 2-án Bordigerából atyjának R. V. Györgynek küldött, itt következő leveléhez:

Méltóságos Uram Atyám!

Deczemberben írott kegyes levele utolsó volt, melyet alázatos devotioval vettem. Azólta való hallgatásnak okát midőn által nem láthatom, azt aieotom,¹ hogy kegyes atyai affectiójának megbizonyítását suspendálni méltóztatott. Vagyok mindazonáltal oly reménységgel, hogy kegyes lábához borulván s elkeseredett szívemet kívánt állapotjárul való tudósítással megvigasztalni méltóztatik

Levelek kimaradásáruul való szomorúságotat öregbité azon hér,² hogy már bizonyosan a békeség concludáltatott. Noha ugyan még kétséggel vagyok bizonyos circumstantiákra nézve, de megvallom, hogy oly gondolatokban ejtett, hogy alkalmas ideig zászlótartóságombul ki nem léphetek. Holott oly reménységgel voltam, hogy ezen háborúság alatt valami actióban magamat distingválván szerencsémel elő mozdíthatom; kivált midőn méltóságos atyám uram is kegyesen ajánlotta magát, hogy engem segíteni méltóztatik. Meg lévén pedig a békeség, semmi alkalmatosság nem adatik viselésemmel magamat promotiora érdemessé tenni, sem méltóságos atyám uram becsületes kenyeremnek megszerzését nem facilitálhatja a nagy reductio miatt, mely bizonyosan következni fog. Minapi alázatos levelemben fiúi devotióval jelentettem, mi módon méltóságos obester uram szándékozik engem promoveálni. Tudom, hogy adatván alkalmatosság, örömetst facilitálná promotiómat, de bölcsen általlátván következő dolgokat, hozzám való különös affectiójából projectálta Radovits kapitánynyal való conventiot. Ez fősvénysége miatt majd nem is tudta árát szabni, midőn indirecte per tertias personas expiscaltattam. Nem adok sok időt, tudván micsodás kedviben van a főtiszteinknek, hogy ingyen veszi el, a mit most 2000 arany alatt cedálni nem akar. Becsülettel vettem minap kapitány Nagy Mihály véletlen levelét, melyben offerálja 1000 aranyért companiáját; nem hiszem, hogy obesterem dolga ne légyen.

Való dolog, hogyha most halasztatik el, nem mindgyárt adatik alkalmatosság szerencsém előmozdítására. Méltóztatssék kegyes tekintetbe venni, mely boldog ember, a ki ifjú korában companiához verheti magát. Annyiban tartanám, mintha 24000 forintos jószágom volna; bizonyosan vévén annyinak interessit. Sőt tovább promotiom is igen acceleráltatnék.

¹ Sejttem.

² Hír.

Emlékezem ugyan, hogy méltóságos atyám uram engem inkább lovasokhoz applicálni szándékozik, de valóban megvallom, hogy az Úr Istentől rendelt életemet infanteriának consecráltam, bizván teljes szívvel, hogy én Istenem jó egészségben megtart nagyságtoknak kegyelmeteknek consolatiójára. Ha szinte reducáltatnék is, mégis fél gázsíval minden alkalmatlanság nélkül becsületesen élhetnék. Ezeket bölcs itéletire hagyom bizván, hogy bizonyosan consoláltatom; most csak arra kérvén aláztatossággal, méltóztassék annyi grátiával lenni s mennél hamarább engem tudósítani, bizhatok-e valami segítségben és mikor s mennyivel méltóztatik succurálni. Tudom máskép, hogy vannak némelyek, kik disvadeálnák azon okból, hogy annál könnyebben resolválnék magamat ad amplectendum statum domesticum. Én meg nem láthatom áltul, micsoda gyönyörűség lehet, hogy hamarabb úszul az ember sok bú s gond miatt. Arrul is gondolkozom, hogy többen lesznek az öcsém közt, kik életek veszedelmivel becsületes kenyeret keresni nem fogják akarni. Ha némelyek találkoznak, annál hamarabb oly statushoz juthatok, hogy nékik is provideálhatok tehetségem szerint; mennél hamarább szerencsémét előmozdítani méltóztatik.

Ezelőtt egy héttel Székely Sámuel hadnagy azon szomorú hért hozott, hogy István bátyám uram meghalózott. Ha az Úr Isten tetszése volt minket azzal megszorótani: legyen Ő Szent Felsége kegyelme vele.

Eszterházy regementnél Szent-Iványi oberlaintinand, Otlík oberwachmaister lett; Eszterházy István hadnagnak kapitány titulusa adatott.

Respublica in ea circumstantia est, ut nihil valeam scribere. Ante 3. dies aegrotos in St. Tremo curavimus transferri. Opera, quae fiebant pro defensione in casu necessitatis, sunt suspensa. Hodie advenit baro Leutrom felzeugmeister uti Colmio consultabant de retrahendo Caesario exercitu. Si impedimenta eius vel bagazia non fuisset adlata, existimassem et regium militum rediturum, quod adhuc fieri potest, siquidem certa opera suspensa sunt et contrario tamen in munitione provisio fit. Haec sunt signa, quod pax nondum sit conclusa, quod mihi consolationi est. Mihi tamen non placet, quod in tanto silentio tractatur negotium hoc, ut nemo sciat hucdum cur haec fiant. Hostis non est in eo statu, ut nos aggredi audeat, nec est voluntas eius, cum militem non contrahat. Nec nos progressus facere volumus. Existimo itaque nos versus Genuam ituros; an ibi operaturi sumus ignoro. Non intermittam tamen prima occasione dum resceiero, significare.

Ezekre nézve, ha méltóztatik engem kegyes levelivel megvizasztalni, szükség leszen a nagy armadához regementünkhöz dirigálni, mert úgy vélem, hogy holnapután elindulunk. Méltóságos asszonyom-anyámat aláztatosan tiszteltem és aláztatos recomendation mellett maradok holtig

Méltóságos atyám uram engedelmes fia
Bordigera, 2. juni. 1748.

Radvánszky Dienes.

Ps. Most bizony jóakarómtul értem, hogy in summo silentio mindnyájan visszamegyünk, mert az ellenség csalt akar vetni.

A boritékon: Á monsieur George Radvanszky seigneur de Radvan consiliaire de sa majeste imp. et roi d'Hongrie et de Boëme.

P. Turin-Milano-Vienne-Presbourg-Rudno : a Radvan.

L. a br. Radvánszky-család III. o. L. csomó.

Radvánszky III. Dénes, R. V. György, zólyomi alispán és báró Révay Zsuzsanna fia, született 1725. október 23-án. Tanulmányai végeztével a katonai pályára lépett s a hétéves háborúban mint kapitány vett részt a Batthányi gyalogezred egy századának élén. Meghalt 1760-ban Bartelsdorfban, a porosz és osztrák határszélén. Ott is temették el. A temetőn kívül levő sírkövén, melyet testvére, Radvánszky Ferencz állíttatott. — Nagy Iván szerint (IX. 568. l.) — ez a felirat olvasható :

Hic iacet
 omnipotens clementiae Dei
 testis praeclarus
 qui
 re militari ab anno 1746
 tam contra Gallos, Borussos
 ad fortitudinis exemplar viriliter gesta
 in summis periculis
 benignissime et absque ullo vulnere
 servatus
 et
 hyberna quiete
 ad
 aeternam
 aegritudine avocatus est,
 fuit herois nomen
Dyonisius Radvanszky de eadem
 Gentis suae
 Perillustris ac Praenobilis in Regno Hungariae
 Decus eximium
 Incl. vero Leg. Ped. Ex. Gen. A. c. C. Bathyan
 Centurio primus
 virtutis et fidelitatis Zelo excellens
 morte praematura
 dignis remunerari proemiis prohibitus
 obiit
 in Bartelsdorff die 27. Decemb. 1760.
 aetatis 35-o.
 Cuius uti et fraternae caritatis in memoriam
 Monumentum hoc erigi fecit Fr. R. de Radvan
 Cent. Incl. Leg. Ped. Ex. Belli Ducis Leopoldi Daun.

Atyjához írt levele mellett itt közlünk még egy másikat, mely az anyjához való viszony megvilágításán kívül egyéb tekintetben is nagyon érdekes:

Méltóságos Asszonyom-anyám!

Mult héten az úrnak, atyám uramnak küldött alázatos levelemben kértem, méltóztassék némely poharakat számomra csináltatni, mintha

általláttam volna, hogy nemsokára országunktól ujonnan el kell búcsúznom. Valóban is megtörténhet, mert Kiss pajtás-uram azon bizonyos hért hozott Bécsből, hogy még e jövő nyáron az egész bataillon jog menni Olaszországba. Már a verbungot folytatni nem fogjuk és valószínűságon idejövételben vagynak az kívül valók. Szomorú fársáng szegény fejünknek. Mert nem tagadhatom, hogy nehezen esik, kivált ily hamar eltávoznom. Ha csak lelkünk javául is gondolkozunk értozással¹ tapasztaljuk, mely veszedelmes az Olaszország. Más okra nézve pedig nem tudom, miért kívánkozna Magyarországon a gyalog katona, de kivált magyar, a kiket mások előtt persequálják országbélink. Hallottam Borsod vármegyében első úri emberektől ilyen szókat: *hogya magyar nem lett volna, több jóakarattal lettek volna hozzá.* Az Úr Isten, a ki eddig dolgaimat kegyesen kormányozta fog ennekutánna is vezérelni és megeshető veszedelmektől oltalmazni. Most örömet három hoinapra szabadságot kérnék, de nem lehet, mert több tiszt-uraimék széjel mentek. Meglátom, ha júniusban Cassáru elrándulhatok-é. Talám arra szorulok, hogy palatinus urunkot untatni lészek kéntelen ez iránt. Sokért föl nem veném, ha el nem bocsátanának — oly időre — az exercirozás miatt.

Az alatt pedig, kérem alázatossággal, méltóztassék előbbeni levelem szerint a poharokat elkészéttetni. Gratiául venném, ha méltóztatik méltóságos asszonyom-nyám engedelmes fia számára egy pár vég finum vásznat kerestetni. Ha ott nem léssen kapható, Cassán talám szerét tehetem. Ha radványi görög maga fog menni lipsiai vásárra, küldök mustrát, uniformisnak való fejezőposztóbul. Talám ott ócsóbban és finomabbat lehet kapni.

Particularis levelekből értettük e napokban, hogy Fiume tengerpartján levő város mellett bizonyos hegy tüzes lángot és köveket, úgy szinte, mint Etna hagyni kezdett. Mely miatt az egész város béomlott és az lakosok nagyobb része büdes füstben megfult. Rettenetes földrengülés miatt Trieste és Göröz is sokat szenvedett. Ezen fatalitas az Udvarunknak nagy kárát okozná, hogya triesti egyetlenegy portusa megromlana, melynek felépítésére igen nagy költséget tett.

Rác hadnagy-uram méltóságos asszonyom-nyámat, velem együtt az urat atyám-uramot alázatosan tiszteli s reverálja, én pedig óhajtvá várom friss egészségéről való tudósétást és további anyai favorában ajánlott maradok méltóságos asszonyom-nyámnak engedelmes fia

Munkács, 2. febr. 1751.

Radvánszky Dienes, kapitány.

L. a br. Radvánszky-család levéltára III. osztály LV. csomó.

X. *Radvánszky Ferencz verses levele anyjához 1751-ből.* Tíz négyszeres strophából álló verses levél. Rímeinek képlete: aaaa. Másolat. Eredetijét l. a radványi levéltárban III. osztály LV. csomó.

E verset R. F. levélben küldte meg anyjának. A levél borítékának felírása: Madame madame Susanne Radvanszky ne baronesse de Réva (ma tres estime et tres chere mere pour psnter. P. Presbourgh. Rudno.

¹ Irtózással.

Neüsohl. Radvan. L. a br. Radvánszky-család levéltárában III. osztály. LV. csomó. Radvánszky IV. Ferencz (Dénes öccse), zólyomi alispán és báró Révay Zsuzsanna fia, született 1734-ben. Tanulmányai végeztével bátyjához hasonlóan ő is a katonai pályát választotta. A Daun-féle gyalogezrednél szolgált s a hétéves háborúban mint kapitány vett részt. A háború lezajlása után őrnagyi ranggal nyugalomba vonult s ettől kezdve borsodmegyei birtokán élt, minden idejét gazdaságának és az egyházi ügyeknek szentelve. Ő alapította a miskolczi ág. ev. egyházközséget, 1791-ben egyházkerületi felügyelővé választották. Ilyen minőségben vett részt a pesti zsinaton is. Egyéb tisztségei közül megemlíthető, hogy egy ideig a borsodi nemesi felkelőserég parancsnokaként is működött mint alezredes. Mint a Szent-István rend keresztese halt meg 1810-ben. Neje Pulszky Éva-Erzsébet volt. Gyermekei nem maradtak.

A miskolczi templomban levő sírboltjának márványlapján ez a felírás olvasható :

»Magnifico spectabili et Generoso Domino Francisco Radvánszky de Radvan, quondam bello Boruss. Septem. E. R. P. Leg. Daun Centurionii Gallico decennali Insur. Incl. Com. Borsod. Nob. Coh. Vice Colonello; Ord. S. Steph. Reg. Ap. Crucis Minor. Equiti. Viro integerrimo, singulari in Regem fide, in Patriam amore, in Religionem Studio, in Subditos Benevolentia Conspicuo. Anno domini 1810. die 14. Martii Aet. A. LXX.¹ Miskolczini vitae laboribus defuncto Mem. in Marmore D. D. LL. Cognati.«²

Említett versén kívül több — legalább eddig — nem került elő a radványi levéltárból, de hogy kellett lenni, mutatja nővéreihez írt, itt következő levele ; melyet soproni tanuló korában küldött hugának és nénjének :

Drága, kedves Zsuzsika³ néném és Boriska⁴ hugom-asszony!

Nemkülönben, mint több valóságos s hív atyjafiai, magam is nagy örömmel kegyelmeteknek szerencséjét megértettem. Azért is a mint a kötelességem azt hozta magával kegyelmetekhez való atyafiságos szeretetetemet megbizonyítani akarván nem kételkedtem *egynéhány versekkel* azt megcselekedni. Bizonyos vagyok abban, hogy atyafiságos szeretettel viszik el azokat tőlem kegyelmetek. A *diák verseket* pedig, kérem alázatosan méltóztassanak azoknak, a kikhez immár fordult kegyelmetek gyenge szévek : szolgálatimat ajánlván megadni. Ezzel magamat kegyelmetek további favorába commendálok, maradok Drága, kedves Zsuzsika néném és Boris hugom-asszonymak

Sopronban, 26. september. 1750.

hív öccse, bátyja s szolgálók
Radvánszky Ferencz.

¹ Nyilván tévedés, mert tizenegy éves korában aligha írhatta a közölt verset. Nagy Iván különben határozottan állítja, hogy 1734-ben született.

² L. Emléklapok a miskolczi ág. hitv. ev. anyaegyház évszázados életkönyvéből. Közrebocsátotta Zelenka Pál lelkész. Miskolcz, 1883. 37. l. E mű folytatásában, mely 1884-ben jelent meg : R. F. végrendeletének egy töredéke olvasható. L. 259. l. Egyházi czélokra tett rendelkezésekről van benne szó.

³ R. Zsuzsanna férjhez ment 1750. okt. 27-én sarudi Battik Györgyhez

⁴ R. Borbála, sz. 1735. jun. 12. Férjhez ment Mocsáry Istvánhoz. L. Nagy I. IX. 569. l.

Ps. Igen kedvesen vennék, hogyha ezen verseket *kinyomlatni* engedelmet kérnének kegyelmeitek.

Revereáalom doctorné asszonyomat és Péter bátyám-uramat, ha jött már Pozsonyba, nemkülönben minden Radványbanbilitket; köszöntöm legfőképen doctor uramat, Furtner uramat és Szertz uramat.

L. br. Radvánszky-család levéltárában; III. osztály, LV. csomó.

Anyjához való viszonyára, soproni tanulmányaira s általában egész egyéniségére vet világot az alábbi levél, melyet szinte egész terjedelmében közlünk:

Méltóságos asszonyom-anyám!

Ámbár keveset találok megírásomra méltónak, mindazonáltal mély alázatossággal való fiúi engedelmisségemtől viseltetvén, el nem bocsáthattam ezen alkalmatosságokat, hogynem azok által is megbizonyítanom Nagyságodhoz való alázatos kötelességemet és nagyságod hozzám való kegyes anyai grátiájában bizodalomomat. A nagy és sok külségeimnek feljegyzését egy penték (pénzig?) is alázatossággal felküldöm, melyet nagyságod magához szokott kegyessége szerint megtekinteni és hogyha valami haszontalan külségben excedáltam engem megénteni hogy méltóztassék: nagy alázatosan instálok, hogy úgy ezután azokban magamat tudhatnik kormányozni. Azon ugyan nagyon iparkodtam, hogy haszontalan külségekkel mind nagyságtoknak, mind pedig magamnak valami módon kárt nem okoznék, de azon semmiképen nem tehettem, hogy annyira ily kevés idő alatt fel ne menjenek, a mint azt nagyságod csak a feljegyzésből is megösmérheti. A Juris Collegium felől nem tudom miképen méltóságos uram-atyám ezután disponálni fog méltóztatni.

Én gondolnám, jobb volna aztat elhagynom, minthogy sokra még ezután is felmegyen és keveset vagyis semmit sem látom hogy mondana a professor többet, a mi könyvben nem találkoznék. A mi pedig könyvben vagyon, azt ő kegyelme explicatioja nélkül is megtanulhatom. És osztán végtére, minthogy a kertbe még jövő ünnepek előtt kimenendők vagyunk, onnan pedig collegiumba és visszamenvén egy egész órát kén-telen leszek híjába vesztenem; hallgatom a fáradság felől. Jelentem azt is nagyságtoknak, hogy az úr Matolai uram sógor urai (a kik revereálják nagyságtokat) mind a kettő leczkéket adnak énnékem. Az doctor kinek m. uram-atyám midőn itt maradnék 6 aranyat méltóztatott volt adni, mindennap informálja engemet két óráig. Egyben: mathesisben, másikkában pedig: franczia nyelvben; a másika pedig német levelek írásában exercealja engemet. Semmit azoknak míg nem adtam, ünnepnapokra pedig kívánnám valamivel kedveskedni. Azért instálok alázatosan ebben is, mennyit adhatnék nékiek megírnya méltóztassanak nagyságtok.

Méltóztatott volt m. uram-atyám nékem megparancsolni, hogy üvegekből való gyertyatartót, ha valami Verlassungba ócsón kaphatnék megvenném, gondom volt reá, de míg eddig (nem)¹ találtam. Gondoltam az beszterczei üveges által ujat felküldeni, de nem merészelttem nagyságtoknak kivált parancsolatjok nélkül. Annakokáért hogyha olyat parancsolna

¹ Ez véletlenül kimaradt.

m. uram-atyám, görögünk által is (a ki még nem érkezett) felküldhetném. Hasonlatosképen a pecsétnek kinyomására való vas prés felől, parancsol uram-atyám felküldeném, informacziót megvárom. M. uram-atyám dolgai-ban provocalom magamat Matolai uram levelire. Az asszony, Matolainé asszonyom és a Potterné asszony, a kiknek az ajándékok igen kedvesek voltak: revereálják alázatosan nagyságtokat. Ezzel nagyságod kegyes anyai grátiájában magamat ajánlván még élek maradok méltóságos asszonyom-anyámnak engedelmes fia

Bécs, 4. Maji, 1752.

Radvánszky Ferencz.

Ps. Az Pastoralet accludalom levelembé, melyet a detrepi apát úr, m. uram-atyámnak küldi. Az egy pár fejér ruhát, mely m. uram-atyámé, Pilarik uram által felküldem.

L. a br. Radvánszky-család levéltárában: III. osztály, LV. csomó.

XI. *Báró Klobusiczky István verses levele 1705-ből.* Tulajdonképen csak félig verses, mert bevezetése kötetlen formában van írva. A verses rész nyolcz sor, négyes rímekkel. Aláírva: Klobusiczky István. Bányabesztercze, die 28. X-bris. 1705. Utóírása: »Tudom, ha Radvánszky uramnak megmutatom kegyelmed levelét eő kegyelme is választ ad magáért.« Kívül: »Perillustri ac generoso domino Joanno Kovács incliti comitatus Hontensis substituto vicecomiti domino mihi observandissimo. Schelmecz.« Másolat. Eredetije a radványi levéltárban; III. osztály, XVIII. csomó 56. szám.

A levél írójáról mindössze annyit tudunk, hogy fia volt Klobusiczky Ferencznek, az oeconomicum consilium elnökének. Mint a br. Radvánszky-család levéltárában található mintegy 48 leveléből következtetni lehet, szíves baráti viszonyban állott Radvánszky II. Jánossal, a Rákóczy-korbeli közgazdasági tanács alelnökével. Radvánszky Jánoshoz írott leveleinek tanúsága szerint vidám, mulatni szerető ember volt, a ki azonban alkalom adtán a közügyek iránt is tudott érdeklődni.

Latin nyelvűek:

XII. sz. *Vera sapientia est: Crebro De Morte Cogitare* felírású János-napra írt vers. Két részből áll. A bevezetésféül írt distichonok után (6 sor) következik a nyolcz — négysoros — strophából vallásos hangú alkalmi rimes vers, melynek versfői a Johannes nevet adják. A felírás cronostichonja szerint 1708-ból való s valószínűleg Radvánszky II. János névnapjára iratott. A bevezető hat sor után a dallamra vonatkozó tájékoztatás ez: »Rythmi subsequentes cantari possunt ad melodiam: Człoweh hrysny w Swete etc.« Félív papíron, negyedrét alakra hajtva.

XIII. sz. Tíz soros, distichonokban írt üdvözlő vers *Fraxini Jánostól.* Máriássy Györgynek a XVII. század közepe tájáról való irataiból került elő. A félív papiros külső felírása:

»Vir genere precor relegas ut mente benigna
Hanc tenuem chartam, quae bona cuncta tenet.«

Aláírása (belül): Johannes Fraxini Tentovillanus scholae huius alumnus.

XIV. sz. *Suspīrium Devotum Pentecostale* sive continuatio Hymni Divi Hieronymi, Veni sancte spiritus etc. Nyolcz strophára terjedő nagyon szép latin vers *Ladivér Sámuel*től 1702-ből. Első versszaka :

Ad Te vergunt mea vota,
Corde toto et devota ;
Da miseræ patriæ
Afflictae Hungariæ
Pacem et concordiam !

Aláírása : »Datum e castello Stjavnicska die 2. juni eCCe DoMINI M. Samuel Ladiv, diuturnus atque patientissimus exul. Az egy ív papiros három lapján írt vers utóiratából kitűnik, hogy szerzője Petróczy Istvánné született Révay Erzsébetnek ¹ küldte.

XV. sz. *D. O. M. A. Anagrammatica ex uno nomine Joanno*, solerti digitorum decade lecta quam acriter suadent a primis pene annis ad posteritatem manante more acrius exigentibus numeris sui ab istis annis ad posteritatem non innaturis patribus, acerrime urgente contestandi honoris gratique animi audio lectae Mecoenatum quos maxime colit decadi colenti feriam annuam S. Joannis anno post decadem seculorum septimi seculi ultimo die supra decadem dierum secundam Juni quarta sacram esse voluit *Daniel Jaszenszky* — Thurócz. Az egy ívre terjedő kézirat négy sűrűn teleírt lapján olvasható anagrammák a következő Jánosokra vonatkoznak : Simonides J., Zelenka J., Burius J., Pilarik J., Radvánszky, Schröter, J. Mich. Fischer, J. Georg Krendy. Mesko J. A körülbelül 250 sornyi versek distichonokban vannak írva s az illetőnek, a kire vonatkoznak, rövid jellemzését adják. Mindegyik Jánosról két-két anagramma szól. A 19-dik előtt van egy »Auctor respondet« felírású rész s az egészet »Epilogus« címmel ez a két sor rekeszti be :

»Parvula succinctae praeuit pagina chartae,
Coetera et hinc debent, carmina pauca legi.«

XVI. sz. *Jeszenszky Dániel üdvözlő verse* — a benne foglalt czélzásokból következtetve — valószínűleg Radvánszky II. Jánoshoz írva. Negyedréte alakra hajtott félv papiroson. 50 sor distichonokban ; Aláírásának cronostichonja szerint 1698-ból. Kezdeté :

»Qui te, qui miseros furiosus fregerat artus.«

XVII. sz. *Jeszenszky Dániel egy másik verse* — talán szinte Radvánszky II. Jánoshoz — abból az alkalomból, hogy egy kellemetlen véletlen folytán nem találkozhatott pártfogójával, bár az épen azon a vidéken járt. Áll 24 sorból. Distichonok. Két első sor :

»Dicit versifica nutritus in arte poeta ;
Spes reficit dominum, dicipit illa suum !«

Aláírása : »Ita ludebat cliens humillimus ad Munemosynen honoris demonstrandam Daniel Jeszenszky Thuroczensis.« Az ívrét alakú papir

¹ Hogy Petróczy István felesége csakugyan Révay Erzsébet volt, arra nézve I. Nagy Iván, IX. 697. l.

külső oldalán: »singularissimo suorum studiorum statori stimulatorique supplicat, sacrosancti spiritus, sacrosanctum similiter septenarium submisso stylo servus subjectissimus.«

XVIII. sz. *Máriássy János nevére írt anagramma*: 12 sor (distichonokban) és Johannes Mariasi de Markusfalva scepusii symbolum: In manibus Domini mea sors.« 4 sor distichonokban. A félv papirra írt versek aláírása: »summae observantiae ergo scr. et obtulit Johan. Serpilus . . .« A versek valószínűleg 1655 előtt irattak, mert később Máriássy János, egykor szepesi követ, már nem élt.

Serpilus Jánosnak még egy latin verses epitaphiumja van a báró Radvánszky-család levéltárában a Máriássy-féle iratok közt; így hangzik:

»Haerula conjugio Mariassi nata Johannis
Denascor, sacro fonte renata deo.
Gaudia pauca dedi genitoribus ipsaque sensi
Pauca solo, sed sunt sat mihi multa polo.«

Szerzője egy levél kíséretében 1636 jan. 11-én küldte Késmárkról Botzdorfba Máriássy Jánosnak.

XIX. sz. *Névnapi üdvözlő vers Paulus Netineustól*. A hat négy soros strophából álló verset szerzője 1754 június 26-án levélalakban küldte pártfogójának, Radvánszky II. Lászlónak. Félv papiros, negyedré alakra hajtva. Címzése (belül): »Spectabili ac Perillustri Domino, Domino Ladislao de Radvan. Patrono suo aeternum suscipiendo, colendo, utramque salutem precatur. Paulus Netineus.

XX. sz. *Franciscus Rakoczius anagramma*. Cyrus Coruscan factis. 14 sor, distichonokban. Utolsó két sorának mindegyikében a cronostichon: 1704. Ime:

Pergit pro Domino Rakoczi belligerare,
O Comes esto Illi gratia tota De!

Félv papiron, negyedré alakban hajtva.

XXI. sz. *Refrigerium in praesenti publica Patriae Expeditione*, animos despondentes Patriotas firmiter refocillans. A 18 sorból álló, hazafias hangú distichonokban írt »vigasztaló« verset ismeretlen szerzője 1705 táján írta. Ez időtájt pártolt ugyanis a kuruczokhoz Forgács Simon, a kire az utóirat czélez: »Ita cecinit quidam realis Patriae Filius Anno, quo Simon Forgács rediit Sanior.« A vers, egy negyedré alakú, két levélből álló papiros, két első lapjára van írva.

XXII. sz. *Bezegh¹ Ádám üdvözlő verse Radvánszky II. Jánoshoz*. 14 sor, distichonokban írva. A kézirat végéről számított harmadik sor cronostichonja az 1683. évet adja. Szerző János napkor (jun. 24-én) kedveskedett vele barátjának. Félv papiron. A szöveget több színnel festett virágmotívumokból álló díszítés veszi körül. A vers feletti ajánló sorok: »Phoebea Jubila inter lugubria Patriae Nubila . . .« szavakkal kezdődnek.

XXIII. sz. *Bezegh Ádám egy másik névnapi üdvözlő verse* ugyan-

¹ Nagy Iván Bezegh«-nek írja.

csak Radvánszky II. Jánoshoz, 1684. jun. 24-éről. Harminczegy sor, hexameterekben. Kezdeté: »Aspera fit semper rebus fortuna proborum...« Az egy ívre terjedő kézirat egyik felét az ajánlás foglalja el, másik felére a latin vers van írva. Az ajánlás alatt egy nyilazó férfi és egy angyal alakja közé hegyforma emelkedés van festve, rajta egy fa, melyre a nyilazó alak nyilakat lövöldöz. E valószínűleg symbolikus képet latin jelmondatok veszik körül. A verset, ajánlást s a leírt alakokat virágmotívumokkal ékesített szinezett keret övezi.

XXIV. sz. In recursu Diei Natalis Generosi Domini Johannis Radvanszky spem pristinae foelicitatis sed non omni parte ex eadem praestolanti Viennae Anno 1688. Per *Adamum Bezegh*. Fidumque syncerumque Eandem Palladem adversam, serenam, expectantem. D. D. E. H. S. C. V. Egy ív papíron. 42 sor, distichonokban írva; czélzással a nemrég (1687-ben) Karaffától megkínzott és kivégeztetett Radvánszky Györgyre. Első sora: »Aspice quam subito mutat Fortuna colores...«

XXV. sz. Taedis Piis viri Pl. Reverendi atque Clariss. Doctissimique Dn. Samuelis Simonidis Generoso Domino Joanni Bossanio a Concionibus Aulicis, Virginem Lectissimam atque Pudicissimam Susannam Viri Honesti et Circumsp. Dn. Mattiae Jezik Civis quondam Novisol. Filiam Novisolii Anno 1687. CCII. die 23. Januarii ducentis ex debito applaudebat. M. *Johannes Burius*, Sch. ibidem R. Száz sorból álló distichonokban írt lakodalmi vers 1702-ből. Kezdeté: »Quod tenuem spreta ducas de sorte puellam...« Egy ív papíron.

XXVI. sz. *Két elegia Gerhard Zsófia halálára*. Az elsőnek felirata: »a = ω Primum et ultimum. Ave et vale.« 72 sor, distichonokban. Kezdeté: »Siste gradum, Lachrimose Pater, Gerharde Georgi!« A második 13 háromsoros versszakból áll. Mindkettő egy ív papíron. Szerzőjük ismeretlen.

XXVII. sz. *Janus Eteologicus* a Solano Pannonio ipsis Calendis Januariis interpellatus Anno, quo DICVnt paCeM, ast VIX est.¹ Cronostichonja, mint itt is látható: 1712. A 68 soros verset, tartalmából következtetve, III. Károly uralkodása elején írhatták. A benne szereplő allegorikus alakok közül Solanus kérdez, Janus meg felel. A beszélgetés a közállapotokról folyik. A végén Janus némileg megnyugodva mondja:

»Abs te ego DIMissVs spe pLenVs pLVra rogare
Cesso, optans pariter, sIt lane bene-fiat, fiet!«

Cronostichonja: 1722. — A kézirat két összefüggő ívrétalakú levélből áll.

XXVIII. *Radvánszky István*² és *Sirmai Anna esküvőjére írt latin üdvözlét 1735-ből*. A négy ívrét-alakú összefűzött levélre terjedő irat végén »Acrostichis« felirással kilencz négysoros strophában írt verset találunk, melynek versfőiből Stephanus Radvansci és Anna Sirmai nevek olvashatók ki. A czímlap belső oldalára két egymáshoz tapadó lángoló szív van rajzolva: belsejükben a két család czímere. Aláírva: »pectore casto«.

¹ Majd minden sorra khronostichon, melyből az 1712. évszám jön ki.

² Meghalt 1748-ban.

XXIX. *Radvánszky II. Ferenczet dicsőítő vers.* 28 sor, distichonokban. Félív papíron. Kezdeté: »Clio chara veni monumentum scribere diva...« Föléje írva más kissé már fakult írással: »Extractus ex opere Johan. Kalniki, quod Carmine scripsit Radvanii Anno 1620, annorum aliquot res gestas circa Neosolin commemorans.«

XXX. *Genethliacon* Nato Perillustri Infanti Georgio De Radvan concinnatum. Radvánszky V. György születésekor 1700-ban írt a R-családra és az újszülöttre vonatkozó üdvözlő irat. Végén aláírva: obsequiosissimus capellanus J. T. P. R.

V.

Az utolsó verseskönyv, melyről még szólnunk kell: »*Lakodalmi vers 1759-ből.*« feliratot visel, negyedréte-alakú és 24 írott lapra terjed. Kötése újabb korból származó félbőr-kötés aranyozással. A 103 négysoros strophából álló vers¹ teljes címe: Az Egy | Tekéntetes Úri Házba | Daru Tzímer alatt közremén | ségre. Ékessen felserdült | Nemzetes Úr-Finak | Amaz egy Tekéntetes Régi | Zöldellő Úri ágból | Fakadott | Nemes Rósa kis-Asszony | val való Örökös Szövetsége. | FelICES SponsI DOMIno pletate VaCantes | A kronostikhonból, mint látható, az 1759. évszám olvasható ki.

A vers szerzőjére nézve és hogy kiknek az eljegyzése alkalmából íratott, magában a verseskönyvben adatot nem találunk; a daru-czímerre való hivatkozásból azonban s a vers néhány helyének felvilágosító megjegyzéséből következtetés vonható, ha nem is a szerző nevére nézve, de legalább arra, hogy kiktől szól.

A daru-czímer a Prónay családra utal, de ez még nem eléggé biztos adat, mert más családok címerében is előfordulhat az említett címerkép. Sokkal szilárdabb alapot nyújt a következtetésre a vers azon része, melyben a vőlegény elmondja, hogy

*Acsán, Cserhát Farkán bizonyos lakásom,
Néha megfordulok pusztá Tót-Almásom,
Onnét Györgyére is lehet rundulásom,
Osztár, Farnos, Káta, — idővel járásom.*

Az e veresszakban foglaltak szerint a vőlegény birtokai Acsa, Tót-Almás, Györgye stb. helységekben fekszenek. Kérdés már mot, hogy kiknek a birtokai voltak a XVIII. század közepe táján az illető községek? Erre vonatkozólag Korabinszky² földrajz-történeti lexikonjában a következőket olvashatjuk:

Farnosch, ein ungr. Dorf in Pester Kom. im Ketschkemeter Bezirk ein neu angelegt Dorf ohneweit Nagy-Kata und Szele. Hat mehrere Grundhern als die H. Barons von Prónay...

Tóth-Almás, ein ungr. mittelmässiges Dorf, so der Baron Prónaischen Familie zugehört.

¹ A rímek képlete: aaaa.

² Geographisch historisches Lexikon von Ungarn, von Johann Matthias Korabinszky. Pressburg, 1786.

Legtanulságosabb azonban a mi szempontunkból az Acsára vonatkozó rész:

Acsa, ein schlowakisches Dorf... an den Neograder Grenzen. Es befinden sich allhier zwey herrschaftliche Kastelle.... Das neuere Kastell wird von der Familie des ältern Hrn Baron und königl. Hofraths von Prónay bewohnt und führet die Aufschrift:

LaDisLaVs PronaI und RosaLia De RaDVanszki
ConIVges posVere.

Az acsai kastélyt e khronostikhon szerint 1775-ben építtette Prónay László és felesége Radvánszky Rozália. Ha már most ezt az adatot összevetjük az idézett versszakban foglaltakkal s az egész vers hosszúra nyújtott és meglehetősen czikornyás címének utóiratával (Felices sponsi etc), továbbá a daru-czímerre való hivatkozással: kétségtelennek kell tartanunk, hogy a szóban forgó vers Prónay László és Radvánszky Rozália eljegyzése alkalmából iratott.

Az ismeretlen szerzőtől származó vers hőseiről a következőket jegyezhetjük meg: Tót-prónai és blatniczai Prónay László, I. Gábornak, a híres jogtudósnak és királyfalvi Róth Évának fia, 1763-ban Nógrád megye másod, két évvel később első alispánja volt. E hivatalát 1770-ig viselte. Ugyanezen évben királyi tanácsos lett; majd testvérével II. Gáborral együtt báróságot nyert. Ezután mint helytartósági tanácsos működött tovább a közpályán. 1787-ben valóságos belső titkos tanácsos, Turócz megye főispánja és egy csomó más megye administratora és királyi biztosa. II. József halála után Csanád vármegye főispánja lett. A Radvánszky családdal egyébként is rokonsági kötelék fűzte össze, mert nővére — Éva — R. III. Jánosnak a felesége volt.

Radvánszky Rozália, R. II. Lászlónak, az első protestans udvari tanácsosnak és báró Révay Johanna-Zsuzsannának a leánya volt. Született 1742. jun. 30-án. Prónay László jegyese, mint láttuk, 1759-ben lett; hogy mikor keltek egybe, arra nézve nincsenek határozott adataink. Valószínű, hogy a szokásos egy év letelte után. Házasságukból származó gyermekeik nevei: Sándor, Simon, Lajos, Honarata és Piroska. V. ö. Nagy Iván X. k. 492. l.

BAROS GYULA.

